

KAÜ İİBF DERGİSİ * CİLT: 3 * SAYI: 4 * YIL: 2012
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ, İKTİSADİ ve İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ
KAFKAS UNIVERSITY, JOURNAL OF ECONOMICS and ADMINISTRATIVE SCIENCES FACULTY
<http://iibfdergi.kafkas.edu.tr/>

(6)

**AB UYUM YASALARININ TÜRKİYE'DEKİ İNSAN
HAKLARININ GELİŞİMİNE KATKILARI**

*CONTRIBUTIONS OF THE "EU ADJUSTMENT LAWS" TO THE
ADVANCEMENTS OF HUMAN RIGHTS IN TURKEY*

Yrd. Doç. Dr. Haydar EFE

Kafkas Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

efehaydar@gmail.com

Asst. Prof. Dr. Haydar EFE

Kafkas University

Faculty of Economics and Administrative Sciences

Department of Political Science and Public Administration

Seyfi HAN

Hakim

Adalet Bakanlığı

seyfi_han@hotmail.com

Seyfi HAN

Judge

Republic of Turkey Ministry of Justice

Makaleyi çevrimiçi görüntülemek için QR kodu okutunuz.
Scan QR Code to see this article online

ÖZET

10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki’de yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi’yle aday ülke ilan edilmesiyle birlikte, insan haklarına yönelik mevzuatını AB ile uyumlaştırma çabalarına hız veren Türkiye, dokuz adet uyum paketi ile yaşam hakkı, işkence ve kötü muamelenin önlenmesi, ifade özgürlüğü, özgürlük ve güvenlik hakkı, özel hayata saygı, adil yargılanma, örgütlenme ve toplanma özgürlüğü, ayrımcılıkla mücadele ve mülkiyet hakkı alanında önemli mevzuat değişiklikleri yapmıştır. AB Uyum Yasaları ile yapılan bu değişiklikler, Türkiye’nin insan hakları standardının çağdaş demokrasiler seviyesine çıkarılmasında önemli kilometre taşları olmuştur.

Bu çalışmada, İlerleme Raporları ile Ulusal Program taahhütleri doğrultusunda, uyum yasaları ile yapılan düzenlemeler değerlendirilmekte ve Türkiye’de insan haklarının gelişimine nasıl katkılarda bulunduğu ortaya konulmaktadır. Ayrıca, ülkemizdeki mevzuatın ve insan hakları pratiğinin, AIHM kararları ve uluslararası standartlar ölçeğinde bir karşılaştırması yapılarak, uyumsuz olan düzenleme ve uygulamalar ortaya çıkartılmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İlerleme Raporları, İnsan Hakları, Temel Hak ve Özgürlükler, Ulusal Programlar, Uyum Yasaları.

ABSTRACT

After being officially recognised as a candidate for EU membership at the Helsinki Summit of the European Council realized on 11-12 December 1999, Turkey began to accelerate the adoption of its human rights regulations to the EU standards. Besides, Turkey has also made substantial progress by adopting nine harmonization packages concerning the right to live, prevention of torture and maltreatment as well as the rights of freedom of expression, freedom and security, respect for private life, right to a fair trial, freedom of organization and assembly, anti-discrimination and property right.

Such amendments carried out in accordance with the Adjustment Laws of the EU present important milestones in raising Turkey's human rights standards to the level of modern democracies.

This study about the examination of the regulations passed because of Adjustment Laws according to the National Programme obligations, reveals how the Adjustment Laws contributed to the improvement of the human rights situation in Turkey in the light of critics stated in the Progress Reports. Besides, this study also attempts to reveal dissonant regulations and implementations by comparing the legislation and the implementation of human rights in our country with ECHR decisions and international standards in this context.

Keywords: Progress Reports, Human Rights, Fundamental Rights and Freedoms, National Programmes, Adjustment Laws.

1. GİRİŞ

Avrupa Birliği'ne uyum süreci, tüm aday ülkelerde olduğu gibi siyasi, ekonomik ve hukuki reformların gerçekleştirildiği bir süreçtir. AB uyum yasa paketlerinin amacı, yalnız AB'ye tam üyelik değildir. İdeal bir demokratik sistemin tüm kurum ve kurallarıyla yerleştirilmesi ve uygulanması da bir diğer amacdır.

Kuruluş felsefesi çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak olan Türkiye Cumhuriyeti'nin, bu hedefi gerçekleştirme çabası doğrultusunda, hızla kalkınma katılımcı demokrasiyi ve laikliği işler kılma, gelir adaletini sağlama gibi siyasi, ekonomik ve toplumsal reformlar yanında, hukukun üstünlüğünü sağlama ve insan haklarını uluslararası standartlara ulaştırma zorunluluğu da bulunmaktadır.

Avrupa ile bütünleşme çabasını sürdüren Türkiye için Avrupa Birliği'ne tam üyelik, yeni bir basamak ve hedeflerine ulaşmasını sağlayacak en önemli proje olmuştur. Ülkemiz, Helsinki Zirvesi sonrasında, katılım müzakerelerine başlamak için ön koşul olarak getirilen Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni yerine getirmek ve insan

hakları ligindeki hak ettiği yeri almak için “AB Uyum Yasa Paketleri” adı altında önemli reformlar gerçekleştirmiştir.

1999 Helsinki Zirvesi’nden sonra, insan haklarına yönelik mevzuatını AB ile uyumlaştırmaya çalışan Türkiye, Ulusal Programlar’da belirtilen taahhütlerin büyük bir kısmını, 06.02.2002 ve 14.07.2004 tarihleri arasında yasalaştırılan dokuz adet uyum paketi ile yerine getirmiştir. Türkiye’nin insan hakları standardını önemli ölçüde yükselten AB Uyum Yasa Paketleriyle özellikle, TC Anayasası’nda, Türk Ceza Kanunu’nda, (TCK) Dernekler Kanunu’nda, Basın Kanunu’nda, Türk Medeni Kanunu’nda, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkındaki Kanun’da, Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun’da, Terörle Mücadele Kanunu’nda, (TMK) Askeri Mahkemelerin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun’da, Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Hakkında Kanun’da, Farklı Dil ve Lehçelerin Öğrenilmesi Hakkında Kanun’da ve diğer kanunlarda önemli değişiklikler yapılmıştır.

Çıkarılan uyum yasaları ile insan hakları ve özgürlükler açısından AB ve Avrupa Konseyi standartlarının yakalanmasında önemli mesafeler alınmıştır.

Ulusal programlar kapsamında, uyum yasaları ile yapılan mevzuat değişiklikleri, hak ve özgürlükler alanında uluslararası standartların yakalanması konusunda önemli katkılar sağlamıştır. Ancak, insan haklarına dayanan ve çağdaş demokratik ilkelere sahip bir ülke olmak için gerekli mevzuat değişikliklerinin tamamının yapılmış olduğu söylenemez. Yine mevzuatın, Avrupa Birliği ile uyumlu hale getirildiği bazı alanlarda, yapısal değişikliklerin yapılamamış olması nedeniyle pratikte beklenen yarar tam olarak sağlanamamıştır ve daha yapılması gereken çok şey vardır.

2. Avrupa Birliği Uyum Yasa Paketleri

1999 Yılında Helsinki’de gerçekleştirilen AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi’nde Türkiye’nin AB’ye adaylığının oybirliği ile teyit edilmesinden sonra, AB ile katılım müzakerelerine

başlayabilmek için gerekli ön şart olan Kopenhag Siyasi Kriterleri'nin yerine getirilebilmesi için yoğun bir reform sürecine girilmiştir.

Türkiye, çeşitli alanlarda AB'yle katılım müzakerelerinin başlaması için ön şart niteliğindeki Kopenhag Siyasi Kriterleri'ne uyum konusunda gerekli düzenlemeleri, temel yasaların ve Anayasanın bazı hükümlerinin gözden geçirilmesi suretiyle yerine getirmiştir. Ancak, Anayasa değişiklikleri genel bir çerçeve öngörmüş olup, Avrupa Birliği uyum yasa paketleriyle içi doldurulmuştur.

Uyum yasaları olarak adlandırılan bu yasalarla, birçok kanunda aynı anda değişiklikler yapılmıştır (Türkiye'de Siyasi Reform, 2007:4).

AB uyum yasa paketleri adıyla anılan ve aslında Kopenhag Siyasi Kriterleri'ne uyum amacıyla çıkarılan bu yasalarla, ifade özgürlüğü, dernek kurma ile ilgili özgürlükler, basın özgürlüğü, kişi güvenliği ve özgürlüğü, özel hayatın korunması ile kadın-erkek eşitliği ve diğer temel hak ve hürriyetler alanında AB standartlarına uyum sağlanması amaçlanmıştır.

2.1. Birinci Uyum Yasası (4744 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun)

2001 Yılı Ulusal Programı'nda yer alan öncelikler doğrultusunda, 3 Ekim 2001 tarihinde, 4709 Sayılı Kanun'la yapılan Anayasa değişiklikleri ile Anayasanın toplam 33 maddesinde değişiklik yapılmıştır (Resmi Gazete, 17 Ekim 2001, 24556, Mükerrer). Kopenhag Siyasi Kriterleri'ne uyumu amaçlayan yasa değişikliği ile düşünce ve ifade özgürlüğü, işkencenin önlenmesi, demokrasi ve sivil otoritenin güçlendirilmesi, kişi özgürlüğü ve güvenliği, özel hayatın gizliliği, konut dokunulmazlığı, haberleşme özgürlüğü, yerleşme ve seyahat özgürlüğü, dernek kurma özgürlüğü ve kadın-erkek eşitliği alanlarında yeni hükümler getirilmiştir. Ayrıca, Anayasanın 13. maddesinde düzenlenen temel hakların sınırlandırılmasına ilişkin genel sınırlama nedenleri kaldırılmış, temel hakların sınırlandırılmasında özel sınırlama nedenleri kabul edilmiştir.

4709 Sayılı Kanun'la yapılan değişikliklerin anlamlı kılınabilmesi ve uygulama kabiliyeti kazandırılabilmesi amacıyla hazırlanan 4744 Sayılı Kanun'la TCK'nın 159., 312., Terörle Mücadele Kanunu'nun 7., 8. ve CMUK 107., 128. ile DGM Kanunu'nun 16. maddelerinde değişikliğe gidilmiştir.

CMUK'un 107. maddesinin birinci ve üçüncü fıkrasında yapılan değişiklikle Anayasanın 19. maddesinde yapılan değişikliğe paralel olarak tutuklamadan, yakalamadan, tutuklamanın ve yakalama süresinin uzatılmasına ilişkin her karardan, şüphelinin bir yakınına veya belirlediği kişiye hâkim kararıyla gecikmeksizin haber verilmesi ilkesi yasal güvenceye bağlanmıştır (4744 S.K. m. 6). Yine CMUK'un 128. maddesinin ikinci fıkrasının ikinci cümlesi madde metninden çıkarılarak toplu olarak işlenen suçlarda azami gözaltı süresi "7 gün"den "4 gün"e indirilmiştir (4744 S.K. m. 6).

16.6.1983 tarihli ve 2845 Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 16. maddesinin ikinci fıkrasında yer alan toplu olarak işlenen suçlarda gözaltı süresinin yedi güne kadar uzatılabileceği yönündeki hüküm madde metninden çıkarılmıştır. Bu çerçevede Anayasanın 19. maddesi değişikliğine paralellik sağlanmıştır. 2845 Sayılı Kanun'un 16. maddesinin üçüncü fıkrasında yapılan değişiklikle, olağanüstü hal bölgelerindeki gözaltı süresi "yedi gün"den "dört gün"e; bu sürenin azami haddi de "on gün"den "yedi gün"e indirilmiştir. Ayrıca yapılan diğer bir değişiklikle fıkraya olağanüstü hal bölgesinde gözaltına alınan kişilerin gözaltı sürelerinin uzatılması için "hâkim önüne çıkarılması şartı" da eklenmiştir (4744 S.K. m. 5).

16. maddenin dördüncü fıkrasında yapılan değişiklikle, sanığın müdafî ile her zaman görüşebileceğine ilişkin hükmün, cumhuriyet savcısı tarafından gözaltı süresinin uzatılmasına yazılı olarak emir verilen kişi için de uygulanabilmesi olanaklı hale getirilmiştir. Bu çerçevede, gözaltı süresinde zanlının avukatıyla görüşme imkânının, Devlet Güvenlik Mahkemeleri kapsamındaki suçlara da teşmil edilmesiyle, Avrupa normlarına uyum yönünde

önemli bir adım atılmıştır (Avrupa Birliği Uyum Yasa Paketleri,2004: 55).

765 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 159. maddesinin birinci fıkrasındaki düzenleme çerçevesinde suçu işleyen kimseye verilecek ceza oranı düşürülerek 1-6 yıl aralığı, 1 yıl-3 yıl olarak değiştirilmiştir. Yine bu bağlamda mevcut kanunda yer alan "ağır hapis" cezası "hapis cezası" na dönüştürülmüştür (4744 S.K. m. 1). Hapis cezalarının oranları açısından indirime gidilmesi, düşünce ve ifade özgürlüğünün kapsamının genişletilmesine olanak tanımıştır. Yine birinci fıkrada yer alan "ağır hapis" cezasının "hapis" cezasına dönüştürülmesiyle de, Cezaların İnfazı Hakkında Kanun'un 4. maddesi çerçevesinde, bir yılı aşmayan hapis cezalarının para cezasına çevrilmesi mümkün hale getirilmiştir.

765 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesinin birinci ve ikinci fıkrasında belirtilen suçların gerçekleşmesi halinde eski kanunda söz konusu olan para cezaları madde metninden çıkarılmıştır. Bu çerçevede, maddede yapılan değişikliklerle para cezalarının madde kapsamından çıkarılmasıyla, düşünce ve ifade özgürlüğünün kapsamı genişletilmiştir.

Ayrıca, Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesinde düzenlenen suçun gerçekleşebilmesi için gerekli unsurlar arasına, "kamu düzeni için tehlikeli olabilecek şekilde" ibaresinin getirilmesiyle de suçun ancak bu şartın gerçekleşmesi halinde oluşması sağlanarak düşünce ve ifade özgürlüğünün kapsamı genişletilmiştir (4744 S.K. m. 2).

Terörle Mücadele Kanunu'nun 7/2. maddesinde yapılan değişiklikle "örgütle ilgili propaganda yapanlara" ibaresinin başına "terör yöntemlerine başvurmaya özendirerek şekilde" ibaresi eklenerek, her propagandanın değil, terör yöntemlerine başvurmaya özendirerek propagandaların suç olması sağlanmıştır (4744 S.K. m. 3). Bu çerçevede, suçun oluşması, eski kanundaki düzenlemeye oranla zorlaştırılmıştır.

Terörle Mücadele Kanunu'nun 8. maddesinde yapılan değişiklikle propaganda suçunun işlenmesi halinde ilgili radyo ve

televizyon kuruluşunun yayından men edilebileceği süre 1-15 gün aralığından, 1-7 gün aralığına indirilmiştir. Son fıkradaki ağırlaştırıcı sebep konusunda yapılan değişikliklerle de cezaların "üçte birden yarıya kadar arttırılacağı" yönündeki hüküm yerine "üçte bir oranında arttırılacağı" belirtilmiştir (4744 S.K. m. 4). Uyum Yasası ile belirlenen ilkeler, 5237 Sayılı Yeni Türk Ceza Yasası'nın yasalaştırılması sırasında da dikkate alınmıştır. Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'da yapılan değişikliklerse, bu mahkemelerin kaldırılması ile daha da ileriye taşınmıştır (4744 S K, www.tbmm.gov.tr , 2012).

2.2. İkinci Uyum Yasası (4748 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun)

4709 Sayılı Kanun ve Türk Medeni Kanunu'nda Kasım 2001 de yapılan değişikliklere paralel olarak hazırlanan 4748 Sayılı Kanun ile Basın Kanunu, Dernekler Kanunu, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nda önemli değişiklikler yapılmıştır.

Basın Kanunu'nun ek 1. maddesinde yapılan değişiklik ile 765 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nun kimi maddelerine yapılan atıflar kaldırılmıştır. Bu çerçevede Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesi de dâhil olmak üzere spesifik olarak düzenlenmiş bulunan çeşitli suçlar madde metninden çıkarılmıştır.

Basın Kanunu'nun ek 2'nci maddesinde yapılan değişiklik ile suç teşkil eden yazının yayımlandığı mevkutenin kapatılma cezası aralığı "3 gün-1 ay" yerine "1 gün-15 gün" olarak değiştirilmiştir. Yine bu maddede yapılan değişikliklerle sorumlular için düzenlenen "1-6 ay hapis cezası", "1-3 ay hapis cezası" olarak değiştirilmiştir. Ayrıca, para cezaları da madde metninden çıkarılmıştır (4748 S K, www.tbmm.gov.tr ,2012).

Basın Kanunu'nun 16. maddesinde yapılan değişiklik ile Anayasanın 26. ve 28. maddelerinde yapılan değişikliğe paralel olarak, 16. maddenin "kanunla yasaklanmış herhangi bir dille yayın

yapılmasına" ilişkin beşinci fıkrası yürürlükten kaldırılmıştır (4748 S.K. m. 2).

Dernekler Kanunu'nun 4. maddesinde yapılan değişikliklerle "ihtilas" suçundan dolayı mahkûm olanların dernek kurucusu olamamasına ilişkin hüküm ile suçların işlenmesini aleni olarak tahrik etmek suçlarından biriyle mahkûm olma durumlarında dernek kurucusu olunamayacağına ilişkin hükümler madde metninden çıkarılmıştır. Aynı maddenin 6. fıkrasında yapılan değişiklikler ile bir siyasi partiden kesin olarak çıkarılan veya fiilleriyle bir siyasi partinin kapatılmasına sebep olan parti üyelerinin çıkarma kararının veya Anayasa Mahkemesi'nin kapatma kararının yazı ile bildirilmesinden itibaren beş yıl süreyle dernek kurucusu olamayacaklarına ilişkin hüküm madde metninden çıkarılmıştır (4748 S.K. m. 5).

Dernekler Kanunu'nun 4. maddesinde yapılan değişiklikler ile Anayasanın 3. maddesinde yapılan değişikliklere uygun olarak, dernek kurucularında aranan koşullar yeniden düzenlenmiş ve dernek kurma özgürlüğü genişletilmiştir (Avrupa Birliği Uyum Yasa Paketleri, 2004: 61).

Dernekler Kanunu'nun 5. maddesinde yapılan değişikliklerle "Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde ırk, din, mezhep, kültür veya dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri sürmek veya Türk dilinden veya kültüründen ayrı dil ve kültürleri korumak, geliştirmek veya yaymak" amacı çerçevesinde dernek kurulması yasak kapsamından çıkarılmıştır (4748 S.K. m. 5).

Dernekler Kanunu'nun 6. maddesinde yapılan değişiklikler ile derneklerin tüzük ve diğer dernek mevzuatının yazımında ve yayınlanmasında, genel kurullarında, özel veya resmi açık veya kapalı yer toplantılarında kanunla yasaklanmış dilleri kullanmaları, açık veya kapalı yer toplantılarında kanunla yasaklanmış dillerle yazılmış pankart, levha, plak, ses ve görüntü bandı, broşür, el ilanı, beyanname ve benzerlerini kullanmaları, mühür ve başlıklı kâğıtlarda dernek isminden ve varsa işaretinden başka isim ve işaretleri kullanmaları yasak kapsamından çıkarılmıştır (4748 S.K. m. 5).

Dernekler Kanunu'nun 34. maddesinde yapılan değişikliklerle birinci fıkrada yapılan değişiklikler derneklerin federasyon kurabilmeleri için "kamu yararına çalışan" dernek olmaları hususu madde metninden çıkarılmıştır (4748 S.K. m. 5). Ayrıca, Dernekler Kanunu'nun 38. maddesinde yapılan değişikliklerle "öğrenci dernekleri bu amaçlar dışında faaliyette bulunamazlar" ibaresi madde metninden çıkarılmıştır (4748 S.K. m. 5).

Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 16. maddesinde yapılan değişiklikle Anayasanın 36. maddesinde belirtilen adil yargılanma hakkına paralel olarak, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin görev alanına giren suçlardan dolayı yakalanan veya tutuklanan kişinin müdafii ile yalnız görüşmesini sağlamak ve böylece savunma hakkını güçlendirmek amacıyla maddenin son fıkrası yürürlükten kaldırılmıştır (4748 S.K. m. 7).

Devlet Memurları Kanunu'nun 13. maddesinde yapılan değişiklikle AİHM tarafından işkence ya da zalimane, gayri insani veya haysiyet kırıcı muamele suçları nedeniyle verilen kararlar sonucunda devletçe ödenen tazminatlardan dolayı sorumlu personele rücu hakkında maddeye hüküm eklenmiştir. Eklenen hüküm çerçevesinde, kişiler, uğradıkları zararlardan dolayı ilgili kurum aleyhine dava açabilecekler fakat kurumun genel hükümlere göre sorumlu personele rücu hakkı saklı olacaktır (4748 S.K. m. 3).

Siyasi Partiler Kanunu'nun 101. maddesinde yapılan değişiklik ile Anayasanın 69. maddesinin yedinci fıkrasındaki değişikliğe paralel olarak, 101. maddede düzenlenen bazı şartların gerçekleşmesi halinde ilgili siyasi partilerin kapatılması seçeneğine alternatif olarak "Devlet yardımından yoksun bırakılmasına ya da yardımın tamamı ödenmişse aynı miktarın hazineye iadesine" karar verilebileceği düzenlenmiştir. Siyasi Partiler Kanunu'nun 102. maddesinde yapılan değişiklikle şartların gerçekleşmesi halinde ilgili siyasi partinin kapatılması seçeneğine alternatif olarak "Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması" ara yaptırımı getirilmiştir. Siyasi

Partiler Kanunu'nun 103. maddesinde yapılan değişiklikle siyasi partilerin kapatılması ile ilgili olarak "odak kriteri" getirilmiştir (4748 S.K. m. 4).

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun 9. maddesinde yapılan değişiklik ile toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında Anayasanın 34. maddesinde yapılan değişiklik paralelinde "fiil ehliyetine sahip ve (21 yaş yerine) 18 yaşını doldurmuş olmak" yeterli hale getirilmiştir. Ayrıca madde kapsamında yapılan değişikliklerle toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme kurulu ile ilgili olarak "düzenleme kurulu başkan ve üyelerinin toplantının yapılacağı yerde sürekli ikametgâhlarının bulunması ve bunların belgelendirilmesi zorunludur" ibaresi madde metninden çıkarılmıştır. Yine madde kapsamında yapılan değişikliklerle düzenleme kurulu başkan ve üyelerinin "haklarında soruşturma ve kovuşturma yapılabilmesi izne bağlı kimselerden olmaması veya yasama dokunulmazlıklarının bulunmaması" konusundaki şart da kaldırılmıştır.

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun 17. maddesinde yapılan değişiklikle toplantının yasaklanması veya ertelenmesi konusundaki sınırlama sebepleri genel olarak azaltılmıştır. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun 19. maddesinde yapılan değişiklik ile il veya ilçelerde toplantıların "yasaklanmasına" ilişkin hüküm "ertelenmesine" şeklinde değiştirilmiştir. Ayrıca, "Cumhuriyetin ana niteliklerini yok etmek amacını güden fiillerin işlenmesinin kuvvetle muhtemel bulunması veya devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün korunması" gibi sınırlama sebepleri, yapılan değişiklikle madde metninden çıkarılmıştır (4748 S.K. m. 6).

4709 Sayılı kanunla Anayasanın 34. maddesinin "Dernekler, vakıflar, sendikalar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları kendi konu ve amaçları dışında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyemezler" hükmünü içeren son fıkrası yürürlükten kaldırılmıştı. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun 21. maddesinde yapılan düzenlemeyle, amaç dışı toplantıya ilişkin

sınırlandırmalar kaldırılmıştır. Bu sayede, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun "Amaç dışı toplantı ve gösteri yürüyüşü" başlıklı 21. maddesi yeniden düzenlenmiş ve anılan hükümler madde metninden çıkarılmıştır (Avrupa Birliği Uyum Yasa Paketleri, 2004: 65).

2.3. Uyum Yasası (4771 Sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun)

Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde hazırlanan ve 9 Ağustos 2002'de Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 4771 Sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun ile toplam 14 yasada değişiklik yapılmıştır.

Basın suçlarından dolayı mevcut hapis cezaları kaldırılarak basın özgürlüğü genişletilmiştir. Ayrıca, Dernekler Kanunu'nun 11. ve 12. maddelerinde yapılan değişikliklerle, Türkiye'de kurulan derneklerin yurt dışında ve yurt dışında kurulan derneklerin de Türkiye'deki faaliyetlerini kolaylaştırıcı hükümler getirilmiştir. Dernekler Kanunu'nun 15. maddesindeki değişiklik ile dernek kütüğü ve kayıt işlerinin, İçişleri Bakanlığı bünyesinde ve tek elde toplanması sağlanmıştır. Dernekler Kanunu'nun 39. maddesi yürürlükten kaldırılarak, kamu hizmeti görevlilerinin dernek kurmalarının önündeki engel kaldırılmıştır. Keza, Dernekler Kanunu'nun 56. maddesinin yürürlükten kaldırılmasıyla, öğrenci sayılan kişilere derneklerle ilgili olarak konulan kısıtlamalar da sona erdirilmiştir (4771 S K, www.tbmm.gov.tr, 2012).

Dernekler Kanunu'nun 45. ve 47. maddelerinde yapılan değişikliklerle derneklerin denetiminde "yerinde denetim" usulü değiştirilerek, "beyana bağlı" denetim usulü getirilmiş ve bu beyannamenin mahallin en büyük mülki amirine verilebilmesi sağlanarak derneklerin işlemleri kolaylaştırılmıştır. Dernekler Kanunu'nun 46 ve 73. maddelerinde yapılan değişikliklerle, dernekler ile ilgili hizmetleri yürütme görevi Emniyet Genel Müdürlüğü'nden alınarak, İçişleri Bakanlığı bünyesinde kurulan Dernekler Daire

Başkanlığı'na devredilmiştir (Avrupa Birliği Uyum Yasa Paketleri,2004:66).

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 445., 448. ve Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 327. ve 335. maddelerinde yapılan değişikliklerle, hukuk ve ceza davalarına ilişkin olarak, AİHM kararları ışığında muhakemenin iadesi imkânı getirilmiştir. Bu sayede, AİHM içtihatlarının doğrudan hukuk sistemimize yansıtılması sağlanmış ve insan hakları ihlallerine ilişkin tashih imkânları güçlendirilmiştir (4771 S K, www.tbmm.gov.tr , 2012). Ayrıca, yapılan değişikliklerle, AİHS'nin 6 nolu Protokolüne uygun olarak, idam cezası, Türk hukuk sisteminden savaş ve yakın savaş tehdidi halleri dışında kaldırılmıştır.

Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu'nda yapılan değişikliklerle, Anayasada kişi hürriyeti ve güvenliği, özel hayatın gizliliği, konut dokunulmazlığı ve kadın-erkek eşitliğine ilişkin Anayasa değişiklikleriyle yapılan düzenlemelere uyum sağlanmıştır. Bu bağlamda, teknolojik ve toplumsal gelişmelere paralel olarak belirli yerlerde daha önce 21 olan çalışma yaşının 18'e düşürülmesi ile sesli ve görüntülü eserlerin yeniden tanımlanması gibi değişikliklere gidilmiştir (Avrupa Birliği Uyum Yasa Paketleri,2004:67).

Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'da yapılan değişikliklerle, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde de yayın yapılmasının önündeki hukuki engeller kaldırılmış ve yayın imkânı güvence altına alınmıştır.

Türk Ceza Kanunu'nun 159. maddesinde yapılan değişikliklerle, düşünce ve ifade özgürlüğünün sınırları, AİHS ile uyumlu olarak genişletilmiştir. Ayrıca, Türk Ceza Kanunu'nun 201/a ve 201/b maddelerinde yapılan düzenlemeler ile göçmen kaçakçılığı ile ilgili olarak yabancıların zorla çalıştırılması ve esarete benzer uygulamalara maruz kalmalarının önlenmesi amacıyla yeni tanımlar ve tedbirler getirilmiştir (4771 S K, www.tbmm.gov.tr , 2012).

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun 3. maddesinde yapılan değişiklikle, yabancıların toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılmaları konusunda mevcut izin usulü muhafaza, edilmiş ancak yabancıların bu kanuna göre düzenlenen toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde topluluğa hitap etmeleri, afiş, pankart, resim, flama, levha, araç ve gereçler taşımaları konularında "bildirim" esasına geçilmiştir. Yine, 10. maddede yapılan değişiklikle, Türk vatandaşları için toplantı düzenleme bildirim süresi yetmiş iki saatten kırk sekiz saate indirilerek toplantı ve gösteri yürüyüşleri konusundaki özgürlükler genişletilmiştir (Avrupa Birliği Uyum Yasa Paketleri, 2004:69).

Vakıflar Kanunu'nun 1. maddesinde yapılan değişiklikle, Türkiye'deki azınlıklara ait cemaat vakıflarının taşınmazları konusu çözüme kavuşturulmuş ve bu suretle AIHS'nin 14. maddesindeki "ayırıcılık yasağı" ile Ek 1 nolu Protokolün 1. maddesindeki mülkiyetin korunması hükümleriyle uyum sağlanmıştır.

Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Kanunu'nun 1. ve 2. maddelerinde yapılan değişikliklerle, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçeleri öğrenmelerinin önündeki hukuki engeller kaldırılmış ve bu dil ve lehçelerin özel kurslarda öğrenilmesi konusunun Milli Eğitim Bakanlığı tarafından çıkarılacak bir yönetmelikle düzenleneceği hükme bağlanmıştır (Avrupa Birliği Uyum Yasa Paketleri, 2004: 69).

2.4. Dördüncü Uyum Yasası (4778 Sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun)

58. Hükümet tarafından 9 Aralık 2002'de TBMM'ye sevk edilen yasa, 16 yasada değişiklik öngörmektedir. Yasa, 11 Ocak 2003 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Yasayla, Adli Sicil Kanunu'nun 5. maddesi değiştirilmiş ve değişiklikle on sekiz yaşından küçükler hakkında adli sicile geçirilen bilgilerin ancak sayılan istisnai durumların varlığında istenebileceği hükme bağlanmıştır.

Adli Sicil Kanunu'nun 8. maddesi değişiklikleriyle, "adli sicilden silinemeyecek suç kavramı" ortadan kaldırılmış ve Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye uygun olarak, suç tarihinde on sekiz yaşını tamamlamamış olanları kapsayacak biçimde düzenlemeler yapılmıştır. Bu sayede, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) ihlâl kararı verdiği durumlarda ihlâl kararına konu olan suçlarla ilgili bilgilerin bilgi arşivinde muhafaza edilmesinin önlenmesi amaçlanmıştır (4778 S K, www.tbmm.gov.tr, 2012).

Basın Kanunu'nun 15. maddesinde yapılan değişikliklerle, AİHM içtihatlarına uyum, basın demokratik toplumlardaki fonksiyonunu yerine getirmesi ve kamunun bilgilendirme hakkının kullanılmasının zedelenmemesi çerçevesinde, basının haber kaynaklarını açıklamaya zorlanmaması konusunda düzenleme getirilmiştir (Avrupa Birliği Uyum Yasa Paketleri, 2004: 71).

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun (CMUK) 316. maddesi değişikliğiyle, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın tebliğnamesini sanığa veya müdafisine bildirmesinin sağlanması amaçlanmıştır. Bu kapsamda, AİHM içtihatları da göz önünde bulundurularak, savunma hakkının kuvvetlendirilmesi hedeflenmiştir.

Dernekler Kanunu'nda yapılan değişikliklerle; kurulması yasak derneklerle ilgili kısıtlamalar daraltılarak, dernek kurma özgürlüğü genişletilmiştir. Üye olma hakkına ilişkin 16. maddede yapılan değişikliklerle, tüzel kişilerin de derneklere üye olabileceğine ilişkin düzenleme yapılmış, 18. maddede yapılan değişikliklerle de derneklere üye olan tüzel kişilerin oy hakkını kullanmalarına imkân tanınmıştır. Bildiri yayınlanmasına ilişkin 44. maddede, derneklerin bildiri, beyanname ve benzeri yayınları ile ilgili olarak, bunların yayınlanması için dernek yönetim kurulu kararı ve üyelerinin imzalarının bulunmasının getirdiği uygulamaya ilişkin zorluklar ve ön bildirim zorunluluğu kaldırılmıştır. Ayrıca, yapılan diğer bir değişiklik, Anayasanın "Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti"ne ilişkin 26. maddesinde yapılan değişikliğe paralel olarak, "kanunla

yasaklanmış herhangi bir dille ve yazı ile yazıldığı" ibaresi madde metninden çıkarılmıştır. Bu çerçevede, düşünce ve ifade özgürlüğünün kapsamının genişletilmesi amaçlanmıştır (4778 S K, www.tbmm.gov.tr, 2012).

Türkiye'de kurulan derneklerin yurt dışındaki faaliyetlerine ilişkin 11. madde ile yurt dışında kurulan derneklerin Türkiye'deki faaliyetlerine ilişkin 12. madde yürürlükten kaldırılmıştır (Avrupa Birliği Uyum Yasa Paketleri, 2004:71).

Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 16. maddesinin 4. fıkrası yürürlükten kaldırılarak, adi suçlarda yakalanan veya tutuklanan şahısların haklarına ilişkin Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu hükümlerinin Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin görevine giren suçlarda da uygulanması amaçlanmıştır. Bu çerçevede, özellikle yakalanan şahsın gözaltı süresinde avukat yardımından faydalanma hakkı tanınmaksızın alınan ifadelerin yargılama sırasında delil olarak kullanılmasının, AİHM'nin adil yargılanmaya ilişkin 6. maddesinin ihlâli kararlarına yol açmasının ve AİHM'de işkence ve kötü muamele konularında aleyhimize ihlâl kararlarının verilmesinin engellenmesi amaçlanmıştır (Avrupa Birliği Uyum Yasa Paketleri, 2004: 72).

İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Kanunu'nun 7. maddesi değişikliğiyle, insan hakları ihlalleri ile ilgili başvurularda azami cevap süresi "3 ay"dan "60 gün"e indirilmiştir. Bu sayede bu tür başvuruların daha kısa sürede cevaplandırılmaları hukuki güvence altına alınmıştır. Ayrıca, Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun'un 2. maddesi değişikliğiyle, tüm kamu görevlilerinin işkence ve kötü muamele iddiaları idari izin prosedürü kapsamı dışında tutularak yargılanmalarına imkân sağlayacak düzenlemeler getirilmiştir (Avrupa Birliği Uyum Yasa Paketleri, 2004: 73).

Türk Medeni Kanunu'nun 91. maddesi değişikliğiyle, Türkiye'de kurulan derneklere ilişkin Bakanlar Kurulu'ndan izin alma prosedürü madde metninden çıkarılmış, Türk Medeni Kanunu'nun 92.

maddesi değişikliğiyle de yabancı derneklerin Türkiye'deki faaliyetlerine ilişkin olarak Bakanlar Kurulu'nda bulunan yetki, Dışişleri Bakanlığı'nın görüşü alınmak kaydıyla İçişleri Bakanlığı'na verilmiştir.

Siyasi Partiler Kanunu'nun 100. maddesi değişikliğiyle, bir siyasi parti hakkında kapatılma davasının açılması ile ilgili düzenlemeler "Anayasada yazılı nedenler"e münhasır hale getirilmiştir. Siyasi Partiler Kanunu'nun 102. maddesi değişiklikleriyle "parti kapatma" hususu madde kapsamından çıkarılmış ve Yargıtay Cumhuriyet Savcısı'nın istemlerine karşı siyasi partiye yargısal başvuru hakkının tanınması hedeflenmiştir. Siyasi Partiler Kanunu'nun 104. maddesinde yapılan değişiklikle, Anayasanın 69. maddesi değişikliğine paralel olarak, siyasi partilerin kapatılması şekilleri yeniden düzenlenmiş ve "kapatma" yaptırımı yerine ilgili siyasi partinin "Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması" yaptırımı getirilmiştir (Avrupa Birliği Uyum Yasa Paketleri, 2004:75).

Türk Ceza Kanunu'nun 245. maddesinde yapılan değişiklikle de işkence ve kötü muamele suçlarında verilen cezaların para cezasına veya tedbirlerden herhangi birine çevrilemeyeceği ve ertelenmeyeceği düzenlenmiştir. Böylece bu suçları işleme açısından caydırıcılık unsurunun getirilmesi hedeflenmiştir.

Vakıflar Kanunu'nun 1. maddesi değişikliğiyle, Üçüncü Uyum Paketi çerçevesinde cemaat vakıflarının taşınmaz mal edinmelerine ilişkin olarak getirilen Bakanlar Kurulu şartı kaldırılmış ve bu konuda "Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün izni" şartı getirilmiştir. Bu sayede cemaat vakıflarının taşınmaz mal edinmelerine ilişkin prosedür kolaylaştırılmıştır (Avrupa Birliği Uyum Yasa Paketleri, 2004:75).

2.5.Beşinci Uyum Yasası (4793 Sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun)

4 Şubat 2003 tarihinde 4793 sayılı yasa ile yürürlüğe giren beşinci uyum paketiyle, yargılamanın iadesi ve dernek kurma

özgürlüğü alanında değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Beşinci uyum paketinde, Ceza Muhakemeleri Kanunu ve Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nda AİHM kararları ışığında yargılamanın iadesine imkân veren düzenlemelerle ilgili bazı önemli değişiklikler yapılmıştır.

Yasa ile kesinleşmiş kararlar açısından kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren; yeni başvurular açısından ise kararın kesinleştiği tarihten itibaren 1 yıl içinde yargılamanın iadesi talebinde bulunmak imkânli hale getirilmiştir. Ayrıca, AİHM kararları ışığında yargılamanın iadesine gidebilme konusunda Üçüncü Uyum Paketinde yer alan hükümlerden farklı olarak, "İhlâlin tazminatla giderilmeyecek sonuçlar doğurduğunun anlaşılması" şartı madde kapsamında çıkartılmıştır (4793 S K, www.tbmm.gov.tr , 2012).

Yargılamanın iadesine ilişkin hükümlerin, Kanunun yürürlüğe girmesiyle işlerlik kazanacağına ve kesinleşmiş kararlar ile yeni başvurular açısından hemen uygulanacağına ilişkin değişiklikler yapılmıştır. Yargılamanın iadesine ilişkin talebin incelenmesi konusundaki Yargıtay'ın değerlendirmesi madde kapsamında çıkarılmış ve talebin doğrudan ilgili kararı veren ilk derece mahkemesine yapılması esası getirilmiştir (4793 S K, www.tbmm.gov.tr , 2012).

2.6. Altıncı Uyum Yasası (4928 Sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun)

19 Temmuz 2003 tarihinde 4928 Sayılı Kanunla yürürlüğe giren altıncı uyum paketiyle, birçok yasada değişiklik yapılmıştır. İlk olarak, 4771 Sayılı Kanun'un I/A maddesinde yapılan değişiklikle, ölüm cezasının savaş ve yakın savaş tehdidi halleri dışında Türk mevzuatından çıkarılması amacıyla, Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Kanunu'nda yer alan ölüm cezaları müebbet ağır hapis cezasına dönüştürülmüştür.

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ile Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun

Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun madde 31/1'de yapılan değişikliklerle, yakalanan ve tutuklanan şahısların haklarına ilişkin Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu hükümlerinin, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin görev alanına giren suçlarda da uygulanabilmesi sağlanmıştır (Avrupa Birliği Uyum Yasa Paketleri, 2004: 78).

İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda yapılan değişikliklerle, AİHM kararları ışığında yargılamanın iadesine ilişkin olarak; hukuk ve ceza davaları açısından mümkün olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları ışığında yargılamanın iadesi yoluna başvurunun idari davalar açısından da olanaklı kılınması sağlanmıştır.

İmar Kanunu'nda yapılan değişikliklerle, farklı din ve inançlara sahip bireylerin ibadet yerlerine ilişkin özgürlükler genişletilmiştir. Ayrıca, Nüfus Kanunu'nda yapılan değişikliklerle, isim koyma yasağı konusundaki kriterler daraltılarak, farklı kültürlere ve örf-âdetlere sahip bireylerin özel hayatlarına ve aile hayatlarına ilişkin özgürlükler korunmuştur (4928 S K, www.tbmm.gov.tr, 2012).

Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'da yapılan değişikliklerle; Türk vatandaşlarınca günlük yaşamda geleneksel olarak kullanılan farklı dil ve lehçelerde yayın yapılması imkânının, hem kamu hem de özel radyo ve televizyon kuruluşları vasıtasıyla sağlanması yasal güvenceye kavuşturulmuştur.

Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu'nda yapılan değişikliklerle; denetim konusundaki sınırlama sebepleri azaltılmış, Denetleme Kurulunun oluşumundan Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği çıkartılmış ve yetkili merciin kararı bakımından hâkim güvencesi getirilmiştir (Avrupa Birliği Uyum Yasa Paketleri,2004:79).

Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun'da yapılan değişikliklerle, düşünce ve ifade özgürlüğü bağlamında, Yüksek Seçim Kurulu'nun (YSK) özel radyo ve televizyon kuruluşlarına yönelik yaptırım yetkisi azaltılmıştır.

Terörle Mücadele Kanunu'nda yapılan değişikliklerle; Terörle Mücadele Kanunu'nun terör tanımıyla ilgili 1. maddesinde, terör

suçunun oluşmasında şiddet ve cebir şartı getirilmiştir (Avrupa Birliği Uyum Yasa Paketleri, 2004:79).

Türk Ceza Kanunu'nda yapılan değişikliklerle, "Namus için çocuk öldürme" suçunun failine verilen ceza ağırlaştırılmış ve "Töre cinayetleri" olarak bilinen durumlarda fiilin cezasında indirim yapılmasını içeren madde yürürlükten kaldırılmıştır.

2.7. Yedinci Uyum Yasası(4963 Sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun)

4963 Sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 7 Ağustos 2003 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yasa ile düşünce ve ifade özgürlüğünün genişletilmesi için ilgili kanunlarda değişiklik yapılmıştır.

Askeri Mahkemelerin Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu'nun 11. maddesinde yapılan değişiklikle; Askeri Ceza Kanunu'nun 58. maddesinde belirtilen Türk Ceza Kanunu'nun askerleri isyan ve itaatsizliğe teşvik ile halkı askerlikten soğutmak ve milli mukavemeti kırma gibi fiillerle ilgili 153., 155. ve 161. maddeleriyle düzenlenmiş suçların barış zamanında siviller tarafından işlenmesi halinde bu suçlara ilişkin davaların, askeri mahkemelerde görülmeyeceği düzenlenmiştir (Avrupa Birliği Uyum Yasa Paketleri,2004:81).

İşkencenin önlenmesi bağlamında, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'na eklenen bir madde ile işkence ve kötü muamele suçlarına ilişkin soruşturma ve kovuşturmaların acele işlerden sayılacağı düzenlenmiştir (4963 S K, www.tbmm.gov.tr , 2012).

Dernekler Kanunu'nun 1. ve 4. maddelerinde yapılan değişikliklerle, tüzel kişilerin de dernek kurabileceklerine ilişkin olarak açık hüküm getirilmiş; dernek kurma ile ilgili olarak mevcut sınırlamalar daraltılmış; derneklere üye olamayacakların kapsamı daraltılmıştır. Bu çerçevede, Türk Ceza Kanunu'nun 312'nci maddesinden dolayı mahkûm olanlara ilişkin derneklere üye olma konusundaki belirli süreli yasaklama yürürlükten kaldırılmıştır.

Ayrıca, Dernekler Kanunu'nun 38. maddesi değişikliğiyle de, yüksek öğretim kurumlarında kayıtlı öğrencilerin öğrenci dernekleri kurma konusundaki özgürlükleri genişletilmiştir. Dernekler Kanunu'nun 10. maddesi değişikliğiyle, birden çok ilde faaliyette bulunacak derneklerin kuruluş bildirisini ve eklerinin doğruluğu ile tüzüklerinin İçişleri Bakanlığı tarafından incelenmesinin azami süresi "doksan" günden "altmış" güne indirilerek, prosedürün hızlandırılması amaçlanmıştır. Ayrıca, Dernekler Kanunu'nun 31. maddesi değişikliğiyle, tüm derneklere il, merkez ilçe, ilçe ve köylerde birden fazla şube açabilme imkânı getirilmiş ve şube kurucularının şubenin açılacağı yerde en az altı aydan beri ikamet etme zorunlulukları yürürlükten kaldırılmıştır (Avrupa Birliği Uyum Yasa Paketleri, 2004: 82).

Derneklerle ilgili özgürlüklerin genişletilmesi çerçevesinde, Medeni Kanun'un 56., 64. ve 82. maddelerinde yapılan değişikliklerle, tüzel kişilerin de dernek kurabilecekleri açıkça düzenlenmiştir (Avrupa Birliği Uyum Yasa Paketleri, 2004:82).

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun 15. ve 16. maddeleri değişiklikleriyle, aynı günde aynı il sınırı içinde veya bir bölge valiliğine bağlı illerde birden fazla toplantı yapılmak istenmesi halinde, toplantıların bir kısmını erteleme konusundaki azami süre "otuz" günden "on" güne indirilmiştir. Kanunun 17. maddesi değişikliğiyle, belli sebeplerle toplantı yasaklama sadece "suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlike mevcut olması" durumuyla sınırlanmış ve bu konudaki erteleme konusundaki azami süre de "iki ay"dan "bir ay"a indirilmiştir. Yine aynı kanunun 19. maddesinde yapılan değişikliklerle, valilerin belli sebeplerle il veya ilçelerde bütün toplantıların yasaklama konusundaki yetkileri "suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlike mevcut olması" durumuyla sınırlanmıştır. Ayrıca, maddede yapılan diğer değişikliklerle, erteleme ve yasaklama konusundaki azami süre de "üç ay"dan "bir ay"a indirilmiştir (Avrupa Birliği Uyum Yasa Paketleri, 2004: 84).

TCK'nun 159. maddesinde yapılan değişikliklerle "Türklüğü, Cumhuriyeti, Büyük Millet Meclisini, Hükümetin manevi şahsiyetini,

Bakanlıkları, devletin askeri veya emniyet muhafaza kuvvetlerini veya adliyenin manevi şahsiyetini alenen tahkir ve tezyif suçunu işleyenlere verilecek hapis cezasının alt sınırı "bir seneden" "altı aya" indirilmiştir. Ayrıca, maddede tanımlanan eylemlerin, yalnızca eleştirmek amacıyla yapılan düşünce açıklamalarını içermesi halinde ceza gerektirmemesi güvence altına alınmıştır (Avrupa Birliği Uyum Yasa Paketleri,2004:85).

Terörle Mücadele Kanunu'nun 7. maddesinde yapılan değişiklikle, AİHM'nin bu alanda aradığı kriterlerin karşılanması amacıyla "şiddete başvurmaya teşvik" unsuru madde metnine eklenmiştir. Türk Ceza Kanunu'nun 426. ve 427. maddelerinde gerçekleştirilen değişikliklerle, "halkın ar ve hayâ duygularını inciten veya cinsi arzuları tahrik ve istismar eder nitelikte, genel ahlaka aykırı" nitelikteki "basılı veya basılı olmayan eserlerle ilgili suçların oluşumunda bilim ve sanat eserleri ile edebi değere sahip olan eserler kapsam dışına alınmıştır. Ayrıca, suçlara ilişkin olarak düzenlenen cezalardan biri olan ilgili evrakın veya eşyanın "imha"sı hususu da madde metninden çıkarılmıştır (Avrupa Birliği Uyum Yasa Paketleri, 2004:85).

Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi ile Türk Vatandaşlarının Farklı Dil ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkında Kanun'un 2. maddesi değiştirilmesiyle Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesine yönelik olarak, ayrı bir bina tesis edilmeksizin, mevcut kurslarda öğrenimine imkân sağlamak amaçlanmıştır. Maddede yapılan diğer bir değişiklikle, yürütmenin işlevselliğinin sağlanmasına yönelik olarak, Türkiye'de eğitimi ve öğretimi yapılacak yabancı dillerin tespitinde Milli Güvenlik Kurulu'nun görüşünün alınmasına ilişkin hüküm madde metninden çıkarılmıştır (Avrupa Birliği Uyum Yasa Paketleri,2004:86).

2.8. Sekizinci Uyum Yasası (5170 Sayılı TC Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun)

Sekizinci reform paketiyle Anayasamızda değişiklikler öngören 5170 Sayılı Kanun 22.05.2004 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunla Anayasanın 10. maddesinde düzenlenen eşitlik ilkesine, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartında yer alan eşitlik esasına paralel olarak “her alanda kadın ve erkeğin eşit olduğu ve devletin bu eşitliği sağlamakla yükümlü olduğu” esası eklenmiştir (5170 S K, www.tbmm.gov.tr , 2012).

Kanunun 2. maddesi ile Anayasamızın 15. maddesinde yer alan “ölüm cezası” ibaresi, ölüm cezasının temelli kaldırılmasına yönelik 38. madde değişikliğine paralel olarak madde metninden çıkarılmış; Anayasanın 17. maddesinde yer alan "Mahkemelerce verilen ölüm cezalarının yerine getirilmesi hali ile" ibaresi de kanunun 3. maddesi ile metinden çıkarılmıştır (5170 S K, www.tbmm.gov.tr , 2012).

Anayasamızın 17. maddesinin 1. fıkrasında, herkesin yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahip olduğu belirtildikten sonra, 2. fıkrasında tıbbi zorunluluklar dışında kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamayacağı hüküm altına alınmış, 3. fıkrasında ise kimseye işkence ve eziyet yapılamayacağı, kimseye insan onuruyla bağdaşmayan ceza verilemeyeceği somutlaştırılmıştır. 5170 Sayılı Kanunla ölüm cezaları yaşam hakkının istisnası olmaktan çıkarılmıştır.

5170 Sayılı Kanun’un 4. maddesi ile basın araçları Anayasanın koruması altına alınmıştır. Basın araçlarının suç aleti olduğu gerekçesiyle zapt ve müsadere edilemeyeceği, işletmekten alıkonulamayacağı hükmü getirilmiştir. Değişikliğin en önemli maddesi olan 5. madde ile de; Anayasanın suç ve cezalara ilişkin esaslarını düzenleyen 38. maddesi değiştirilmiştir. 38. maddede yapılan değişiklikle ölüm cezası ve genel müsadere cezası verilemeyeceği hüküm altına alınmış ve ölüm cezasını tamamen

kaldırmaya yönelik olarak da Anayasanın 15., 17. ve 87. maddesinde değişiklikler yapılmıştır (5170 S K, www.tbmm.gov.tr, 2012).

Kanun'un 6. maddesiyle, TBMM'nin görevlerinin sayıldığı kısımda geçen "mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesine" ibaresi madde metninden çıkartılmıştır. Bu sayede ölüm cezası Türk mevzuatından tamamen çıkarılmıştır.

Anayasa'nın 90. maddesine eklenen "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır." şeklindeki (4709 S K) fıkra ile temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası anlaşmaların normlar hiyerarşisindeki yeri netlik kazanmış ve doktrin ve uygulamadaki fikir ayrılıklarının giderilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca bu sayede, insan hakları hukukunun, iç hukukta yasanın da üzerinde yer aldığı anayasal güvenceye bağlanmıştır.

Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluşunu düzenleyen 143. madde, kanunun 9. maddesi ile kaldırılarak, bu mahkemelerin yetki, sorumluluk ve işleyişinin AB ölçülerine uygun hale gelmesi amaçlanmıştır (5170 S K, www.tbmm.gov.tr, 2012).

2.9. Dokuzuncu Uyum Yasası (5218 Sayılı Ölüm Cezasının Kaldırılması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun)

5170 Sayılı Kanun'la ölüm cezalarının Anayasadan 15, 38. ve 87. maddelerde yapılan değişikliklerle kaldırılmasından sonra ve Anayasaya paralellik sağlanması amacı ile çıkarılan Ölüm Cezalarının Kaldırılması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun 21.07.2004 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (5170 S K, www.tbmm.gov.tr, 2012).

Kanunla çeşitli kanunlarda yer alan ölüm veya idam cezalarını gerektiren fiillerin yaptırımları "ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezası" olarak değiştirilmiştir. 5218 Sayılı Kanun, anayasayı ölüm

cezasına ilişkin ibarelerden temizleyen 5170 Sayılı Kanun'un anayasa dışındaki mevzuatı temizleyen muadili olarak nitelendirilebilir.

3. Uyum Yasalarıyla Genel Olarak Sağlanan Gelişmeler ve Yapılması Gerekenler

Avrupa Birliğine adaylık süreci içerisinde, uyum yasaları kapsamında yapılan birçok yasal değişiklikle insan hakları alanındaki ulusal mevzuatımızın büyük ölçüde Avrupa normlarına uyumu sağlanmıştır.

Yaşam hakkına ilişkin Ulusal Program hedefleri kapsamında, uyum yasalarıyla, hem anayasamızın hem de diğer mevzuatın yaşama hakkına ilişkin hükümleri büyük oranda Avrupa standartlarına ulaştırılmıştır. Bu kapsamda, 4771 Sayılı Üçüncü Uyum Yasası ile idam cezası, savaş ve yakın savaş tehlikesi hariç kaldırılmıştır. Sonrasında ise, değiştirilen anayasa hükmünün işlerliğinin sağlanması amacıyla, anayasamızın diğer maddelerinde ve ceza içeren yasalarda bulunan idam cezasına ilişkin hükümler, savaş ve yakın savaş tehlikesi dışında kaldırılmıştır. Daha sonra ise, ölüm cezalarını her koşulda kaldıran Avrupa Konseyi'nin 13. Protokolü'ne paralel olarak, 5170 Sayılı Sekizinci Uyum Yasası ile idam cezası her koşulda kaldırılmış ve anayasamızda buna ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Yine, 5218 Sayılı Dokuzuncu Uyum Yasası ile anayasa dışındaki mevzuatta yer alan idam cezalarına ilişkin ibareler temizlenerek mevzuatımızın uyumu tamamlanmıştır. Uyum yasalarıyla, ölüm cezasının önce barış zamanlarında, daha sonra ise savaş ve savaş tehlikesi varlığının bulunduğu durumlar da dahil, her şartta kaldırılmasıyla, ulusal programlarda taahhüt edilen değişikliklerin tamamı yerine getirilmiştir.

Yaşam hakkı alanında halen Avrupa standartları ile uyumlu olmayan düzenlemeler de bulunmaktadır. Bu bağlamda TCK'nun 25. maddesi saptanan uyumsuz düzenlemelerin başında gelmektedir. AİHS uygulamasında savunma hakkının yalnızca bireylerin yaşam hakkına, vücut bütünlüğüne ve cinsel dokunulmazlıklarına ciddi

saldırı durumunda ve son çare olarak kullanılabilmesi kabul edilmişken, TCK'nun 25. maddesinde bu istisnai durumlar biraz genişletilerek, bireylerin tüm hakları bu kapsama alınmıştır. Bu hakların içerisinde mal varlığı hakları, mülkiyet ve diğer akla gelebilecek haklar girmektedir. Türkiye'nin herhangi bir başvuruda bu sebeple ihlal kararı ile karşı karşıya kalması muhtemeldir. Bu nedenle düzenleme Avrupa normları ile uyumlu değildir. Yine, mevzuatımızda halen bulunmakta olan ve güvenlik kuvvetlerine silah kullanma yetkisi veren kimi hükümler, yaşam hakkının Avrupa'da ulaştığı standartların ülkemizde yakalanmasını engellemektedir. 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun 4. maddesinin 2. fıkrası, 2803 Sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Hakkındaki Kanun'un 11. maddesi, 2559 Sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nun 162. maddesi ve 2692 Sayılı Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu'nun 5. maddesi bu kapsamda sayılabilecek yasalardır.

İşkence ve kötü muamelenin önlenmesi alanında Ulusal Programlarla yeni Türk Ceza Kanunu'nun, yeni Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun yasalaşması, Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'nin çıkarılması hedeflenmiştir. Ayrıca, insan hakları ihlallerine meydan verilmemesi için güvenlik güçlerine gerekli eğitimin verileceği, işkence ve kötü muamele iddialarının derhal ve titizlikle soruşturulmasının sağlanacağı, yakalanan, gözaltına alınan veya tutuklananların avukatlarıyla görüşme ve yakınlarına haber verme haklarına ilişkin yasal hükümlerin titizlikle uygulanacağı, modern soruşturma teknikleri ve insan hakları ile kötü muamele ihlallerini önlemeye yönelik tıbbi muayene sisteminin etkili bir şekilde uygulanacağı taahhüt edilmiştir (Ulusal Program, 2008: 8).

Uyum yasaları ile Türk Ceza Kanunu ve Ceza Muhakemesi Kanunu değiştirilmiştir. Ayrıca yapılan değişikliklerle, 01 Haziran 2005'te yürürlüğe giren 5271 sayılı CMK'dan önceki ceza usul yasasının(CMUK) Avrupa standartlarına ulaştırılmasına çalışılmıştır. Tutuklamadan ve tutuklamanın uzatılmasına ilişkin her karardan tutuklunun bir yakınına veya belirlediği kişiye hâkim kararıyla

gecikmeksizin haber verilmesi, toplu olarak işlenen suçlarda azami gözaltı süresinin "7 gün"den "4 gün"e indirilmesi, işkence ya da zalimane, gayri insani veya haysiyet kırıcı muamele suçları nedeniyle verilen kararlar sonucunda devletçe ödenen tazminatlardan dolayı sorumlu personele rücu edilmesi, gözaltı süresine ilişkin CMUK hükümlerinin Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin görev alanına giren suçlarda da uygulanması, yakalanan şahsın gözaltı süresinde avukat yardımından faydalanmaksızın alınan ifadelerinin yargılama sırasında delil olarak kullanılamaması, işkence ve kötü muamele suçlarına ilişkin soruşturma ve kovuşturmaların acele işlerden sayılması gibi değişiklikler bu kabildendir.

Uyum yasaları ile yapılan bu değişikliklerin tamamı, 01 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5271 Sayılı yeni Ceza Muhakemesi Kanunu'nda; gözaltına alınma nedenlerinin şüpheliye anlayabileceği dille gecikmeksizin bildirilmesi ve gözaltına alınan kişinin yakınlarına haber verilmesi, gözaltı sürelerinin toplu suçlarda en çok dört gün, bireysel suçlarda ise bir günle sınırlandırılması, gözaltına alma kararlarına karşı şüphelilere itiraz etme hakkı verilmesi, yakalanan kişinin gözaltına alınacak olması veya zor kullanılarak yakalanması hâllerinde hekim kontrolünden geçirilerek yakalanma anındaki sağlık durumunun belirlenecek olması, gözaltına alınan kişinin herhangi bir nedenle yerinin değiştirilmesi, gözaltı süresinin uzatılması, serbest bırakılması veya adli mercilere sevk edilmesi işlemlerinden önce sağlık durumunun hekim raporu ile tespit edilmesi şeklinde sayılarak yasal güvenceye bağlanmıştır (5271 SK).

Uyum yasalarıyla, işkence suçlarının failleri olan kamu görevlilerinin caydırılması ve suçların işlenmesinin önlenmesi açısından gerekli tedbirler de alınmıştır. Bu bağlamda; memurların soruşturulması için gerekli olan idari izin prosedürü işkence suçları bakımından kaldırılmış, işkence ve kötü muamele suçlarına ilişkin yargılamaların makul süre içerisinde bitirilmesi için bu suçlara ilişkin yargılamaların acele işlerden sayılması yasal zorunluluk haline getirilmiş, işkence suçlarından dolayı verilen hapis cezalarının paraya

çevrilemeyeceği ve ertelenemeyeceği hükme bağlanmış ve bu suçlardan dolayı ödenen tazminatlar için ilgili kamu görevlisine rücu imkânı getirilmiştir.

Uyum Yasaları ile işkence ile mücadele alanında yapılan değişikliklerle, mevzuatın ve uygulamanın uluslararası standartlara ulaştığı ilerleme raporlarında belirtilmiştir. İşkence veya kötü muamele suçlamalarına ilişkin idarî soruşturmaların, suçlanan polislerin çalışma arkadaşları tarafından yapılması, kolluk kuvvetlerinin, kısa hapis cezaları almaları ya da cezalarının tecil edildiği iddiasında bulunulması, kolluk kuvvetlerinin özellikle gözaltı merkezleri dışında orantısız güç kullanması eleştirilen konular arasında yer almıştır.

Yapılan değişiklikler, ilerleme raporları ve AİHM içtihatlarıyla birlikte değerlendirildiğinde, işkence ve kötü muamele yasağı yönünden mevzuatımızın genel olarak Avrupa normlarıyla uyumlu olduğu görülmektedir. Uluslararası kuruluşların işkence ve kötü muamele olaylarının engellenmesi için önerdiği düzenlemelerin büyük çoğunluğu CMK'da yer almıştır. Yakalama ve gözaltı yönetmeliği de bu önlemlere göre hazırlanmıştır.

Bununla birlikte, işkence ve kötü muamele yasağını düzenleyen TCK'nun 94. ve 96. maddelerinin unsurlarının açık olmaması, suçun sübutu konusunda sıkıntılara neden olmaktadır. Uygulamada, anılan sıkıntı nedeniyle bazı sorunlar yaşandığı da görülmektedir. Bu durum, düzenlemelerin eleştirilmesine neden olmuştur. TCK'nun anılan maddelerinde, işkence ve eziyet suçunun unsurları açık bir biçimde belirlenmemiştir. Bu nedenle bu normların BM İşkenceyi Önleme Sözleşmesi'nin 1. maddesinde belirlenen tanıma göre yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

İşkence ve kötü muamele olaylarının büyük kısmı gözaltına alma, nezarethanede bulunma gibi durumlarda ortaya çıktığından, görevlilerin tutumu ve davranışları önem kazanmaktadır. Adli görevlilerin tutum ve davranışlarının evrensel standartlara

ulaştırılabilmesi için etkili bir adli kolluk kurumunun oluşturulması da gerekmektedir.

İfade özgürlüğü alanında ulusal programlarla, düşünce suçları olarak kabul edilen Türk Ceza Kanunu'nun 312. ve 159. maddeleri ile Terörle Mücadele Kanunu'nun 7. ve 8. maddelerinin gözden geçirilmesi, RTÜK Kanunu'nun gözden geçirilmesi, basın suçlarının kapsamı ve öngörülen cezalarla ilgili olarak Basın Kanunu'nun gözden geçirilmesi, Siyasî Partiler Kanunu'nun değiştirilmesi ve yeni Türk Ceza Kanunu'nun yasalaştırılması taahhüt edilmiştir.

Düşünce suçları olarak kabul edilen 765 Sayılı Eski Türk Ceza Kanunu'nun 159. ve 312. maddeleri ile Terörle Mücadele Kanunu'nun 7. ve 8. maddelerinde değişiklikler yapılarak, suçların kapsamı ve içerdikleri cezalar, çıkarılan uyum yasalarıyla daraltılmıştır. Ayrıca, basın suçları nedeniyle öngörülen hapis cezalarının kaldırılması, basılı eserlerin kapatılma sürelerinin kısaltılması, suç oluşturan kimi yayınların toplanılması ve imhası konusundaki hükümlerin kaldırılması, basın özgürlüğü alanında insan hakları standartlarımızın yükseltilmesini sağlamıştır. 765 Sayılı Kanun'un 159 ve 312. maddelerinde yapılan düzenlemeler, ilişkili olduğu özgürlükler genişletilerek 5237 Sayılı yeni Türk Ceza Kanunu'nda da korunmuştur.

Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde yayın yapılması imkânının sağlanması ve günlük yaşamda geleneksel olarak kullanılan dil ve lehçelerin öğrenilmesine yönelik değişiklikler de, sayılabilecek diğer iyileştirici adımlardır.

Uyum yasaları ile ifade özgürlüğü alanında, basının demokratik toplumlardaki fonksiyonunu yerine getirmesi çerçevesinde olumlu adımlar atılarak, mevzuatımız büyük oranda Avrupa standartlarına ulaştırılmıştır.

İlerleme raporlarında, ifade özgürlüğü alanında, genel olarak açık tartışma ortamının devam ettiği ve düşünce suçları nedeniyle açılan dava sayısının azaldığı belirtilmiştir. Bununla birlikte,

gazeteciler, yazarlar, akademisyenler ve insan hakları savunucuları hakkında açılan çok sayıda dava ve soruşturma ile medya üzerindeki gereksiz baskılarla ifade özgürlüğünün uygulamada göz ardı edilmekte olduğu dile getirilmiştir. Mevcut mevzuatın, ifade özgürlüğünü AİHS'ye ve AİHM içtihatlarına uygun şekilde yeterince güvence altına almadığı ve yargının kısıtlayıcı yorumlarda bulunmasına izin verdiği ifade edilmiştir (Türkiye İlerleme Raporu, 2011:27)..

Düşünce suçları alanında yapılan mevzuat değişiklikleriyle, 765 Sayılı Eski Ceza Yasası'nın 159. ve 312. maddelerinde düzenlenen suçların kapsamının daraltılması ve cezaların azaltılması yönünde süregelen eğilim, 5237 Sayılı Kanun'a da yansıtılmıştır. Bununla birlikte, Terörle Mücadele Kanunu kapsamında terörizmin geniş tanımından kaynaklanan ifade özgürlüğü kısıtlamaları halen problem yaratmaya devam etmektedir. Özellikle Terörle Mücadele Kanunu'nun 6. ve 7. maddelerinin gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Özgürlük ve güvenlik hakkı alanında, ulusal programlarla, Anayasa'nın 19/6. maddesinin gözden geçirilmesi, yeni Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun yasallaşması ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri Kanunu'nda değişiklik yapılması planlanmıştır. Anılan taahhütler kapsamında, özgürlük ve güvenlik hakkı alanında, Devlet Güvenlik Mahkemeleri kaldırılmış, Anayasanın 19. maddesi ve eski ceza usul yasası(CMUK) hükümleri, uyum yasalarıyla değişikliğe uğratarak, Avrupa normlarına uyumlu hale getirilmiş ve yakalanan kişinin en geç 48 saatlik süre içerisinde hâkim karşısına çıkarılması temin edilmiştir. Bu sürenin toplu olarak işlenen suçlarda 4 gün olarak uygulanması kabul edilmiştir. 01 Haziran 2005'te yürürlüğe giren 5271 Sayılı Ceza Usul Yasası, 91. maddesi ile gözaltı süresini 24 saate indirmiştir. Ayrıca, madde de gözaltı işlemine ilişkin itiraz imkânı bulunduğu da belirtilmiştir. Anılan değişikliklerle özgürlük ve güvenlik hakkını düzenleyen mevzuatımız, büyük oranda Avrupa standartlarına ulaştırılmıştır (5271 S K).

Özgürlük ve güvenlik hakkı kapsamında ilerleme raporlarıyla genel olarak, gözaltında işkence ve kötü muamele olaylarını önleyen, polis nezaretindeki tutukluların tıbbi incelenmesini de içeren kapsamlı bir teminat listesi ile tutuklu haklarının koruma altına alındığı belirtilmiş ancak tutuklama sırasında ve gözaltı merkezleri dışında işkence ve kötü muamele vakalarının azalarak devam ettiği belirtilmiştir (Türkiye İlerleme Raporu, 2010:18).

Ülkemizdeki tutukluluk süreleri mevzuat bakımından Avrupa uygulamaları ile uyumlu olmakla birlikte, tutuklu devam eden yargılamaların uzun sürmekte olması, hem adil yargılanma hem de özgürlük ve güvenlik hakkı bakımından eleştirilere neden olmaktadır. Bu nedenle, tutukluluk sürelerine ilişkin mevzuatımızın gözden geçirilmesi gerekmektedir. Halen, mecliste, uzun tutukluluk süreleri konusunda kurulan komisyon, çalışmalarını sürdürmektedir.

Özel hayatın gizliliği alanında ulusal programlarda doğrudan bir taahhüt bulunmamaktadır. Bu alanda uyum yasaları ile yapılan tek değişiklikte, Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'un 4/f ve 4/v maddeleri değiştirilerek "kamu çıkarlarının gerektirdiği durumlar dışında kişilerin özel hayatının yayın konusu yapılmaması" ifadesi ve muğlak bir ifade olan "karamsarlık, umutsuzluk, kargaşa ve şiddet eğilimlerini körükleyici" ifadeleri madde metninden çıkarılmıştır. Anılan muğlak ve çelişkili ifadelerin madde metninden çıkarılması ile özel hayatın gizliliğine yönelik teminat genişletilmiştir. İlerleme raporlarında da bu alana ilişkin eleştiri bulunmamaktadır (Türkiye İlerleme Raporu,2010:21).

Adil yargılanma hakkı alanında, ulusal programlarla, Anayasa'nın DGM'lere ilişkin hükümleri ile DGM Kanunu'nun gözden geçirilmesi, savunmanın güçlendirilmesi ve Avukatlık Kanunu'nun çıkarılması, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun yeniden yapılandırılması, Adli Tıp Kurumu'nun modernize edilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması, hâkim ve savcılar için insan hakları ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları hakkında

periyodik meslek içi hizmet eğitim programları düzenlenmesi öngörülmüştür.

Adil yargılanma hakkına ilişkin olarak uyum yasaları kapsamında yapılan değişikliklerle, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin görev alanına giren suçlardan dolayı yakalanan veya tutuklanan kişinin müdafii ile yalnız görüşmesi, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın tebliğnamesini sanığa veya müdafine bildirmesi, adi suçlarda yakalanan veya tutuklanan şahısların haklarına ilişkin Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu hükümlerinin DGM'lerin görev alanına giren suçlarda da uygulanması, DGM'lerin tamamen kaldırılması ve yargılamanın iadesine ilişkin kapsamın genişletilmesiyle hukuki tazmin imkânlarının kuvvetlendirilmesi alanlarında değişiklikler yapılmıştır. Anılan değişikliklerle, bu alanda mevzuatımız Avrupa standartları ile uyumlu hale getirilmiştir.

Ülkemizin adil yargılanma hakkı kapsamındaki durumu, ilerleme raporlarında, DGM'lerin kapatılmasından önce ve sonra farklı değerlendirilmiştir. Bu alanda DGM'lerin kaldırılmasından önce yoğun eleştiriler bulunmakta iken DGM'ler kapatıldıktan sonra eleştiriler nispeten azalmıştır. Ceza Kanunu, Ceza Muhakemeleri Kanunu, Ceza İnfaz Kanunu ve Bölgesel İstinaf Mahkemelerinin Kuruluşuna İlişkin Kanunun yürürlüğe girmesi ve HSYK'nun yapısının değişmesiyle bu alanda da önemli ilerleme kaydedildiği belirtilmiştir.

Bununla birlikte, adil yargılanma hakkı bakımından da Avrupa normlarına uyumlu olmayan kimi düzenlemeler hala varlığını sürdürmektedir. Adil yargılanma hakkının en önemli ögesinden biri mahkemelerin bağımsız ve tarafsız olmasıdır. Bu bakımdan mahkemeyi oluşturan hâkimlerin özlük hakları önem arz etmektedir. Anayasada hâkimlerin bağımsız olduğu belirtilmiş ancak hâkimlik ve savcılık başlığını taşıyan 140. maddenin 6. fıkrasında hâkimler ve savcıların idari görevleri yönünden Adalet Bakanlığı'na bağlı olduğu ifade olunmuştur. 2802 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu'nda da hâkimlerin idari yönden Adalet Bakanlığı'na tabi olduğu kabul

edilmiştir. Hâkimlerin idari yönden de olsa herhangi bir merciye bağlı olmasının bağımsızlık konusunda kuşku doğurduğu açıktır. Bu durum AB Komisyonu'nun ilerleme raporlarında eleştiri konusu yapılmıştır (2010 Türkiye İlerleme Raporu, 2010,12).

2802 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu'nun 5. maddesinde “Adalet Bakanı, yargı yetkisinin kullanılmasına ilişkin görevler hariç olmak üzere hakim ve savcılar üzerinde gözetim hakkına sahiptir.” şeklinde bir düzenleme bulunmaktadır. Adalet Bakanı'nın yönetsel görevlerle alakalı da olsa, hakimler üzerinde denetim hakkına sahip olması yargıçlık teminatı ve mahkeme ve yargıçların bağımsızlığı ilkesine tamamen aykırıdır. Bu hükmün hem 2802 Sayılı Kanun'dan hem de Anayasanın 140. maddesinden çıkarılması gerekmektedir.

Örgütlenme ve toplanma özgürlüğü alanında ulusal programlarla, sivil toplum örgütleri ile ekonomik ve sosyal demokrasinin uzantısı niteliğindeki kurumsal yapılanmanın anayasal güvenceye kavuşturulması, dernek kurma özgürlüğü ile toplantı ve gösteri yürüyüşleriyle ilgili mevzuatın gözden geçirilmesi, derneklerle vakıflar ile toplantı ve gösteri yürüyüşlerine ilişkin yasal ve idari değişikliklerin etkili bir şekilde uygulanacağı taahhüt edilmiştir (Ulusal Program, 2008: 9).

Uyum yasaları ile hacim bakımından en fazla değişiklik örgütlenme, toplanma özgürlüğü alanında yapılmıştır. Bu kapsamda, dernek kurucusu olamayacak kişilere ilişkin yasa kapsamı daraltılmış, bir siyasi partinin kapatılmasına sebep olan parti üyelerinin Anayasa Mahkemesi'nin kapatma kararının yazı ile bildirilmesinden itibaren beş yıl süreyle dernek kurucusu olamayacağına ilişkin hüküm madde metninden çıkarılmış, Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde ırk, din, mezhep, kültür veya dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri sürmek veya Türk dilinden veya kültüründen ayrı dil ve kültürleri korumak, geliştirmek veya yaymak amacı çerçevesinde dernek kurulması yasak kapsamından çıkarılmış, derneklerin tüzük ve diğer dernek mevzuatının yazımında kanunla yasaklanmış dilleri kullanmaları yasak kapsamından çıkarılmış, derneklerin uluslararası

faaliyet yasağı yürürlükten kaldırılmış, yabancı dernek ve kuruluşlarla ilişki konusunda izin sisteminden bildirim sistemine geçilmiş, siyasi partilerin kapatılması seçeneğine alternatif olarak devlet yardımından yoksun bırakılması yönünde düzenlemeye gidilmiş, siyasi partilerin kapatılması ile ilgili olarak "odak kriteri" getirilmiştir.

Ayrıca, Türkiye'de kurulan derneklerin yurt dışında ve yurt dışında kurulan derneklerin de Türkiye'deki faaliyetlerini kolaylaştırıcı hükümler getirilmiş, dernek kütüğü ve kayıt işlerinin, İçişleri Bakanlığı bünyesinde ve tek elde toplanması sağlanmış, kamu hizmeti görevlilerinin dernek kurmalarının önündeki engel kaldırılmış, öğrenci sayılan kişilere derneklerle ilgili olarak konulan kısıtlamalar sona erdirilmiş, dernekler ile ilgili hizmetleri yürütme görevi Emniyet Genel Müdürlüğü'nden alınarak, İçişleri Bakanlığı bünyesinde kurulan Dernekler Daire Başkanlığı'na devredilmiş, Türkiye'deki azınlıklara ait cemaat vakıflarının taşınmazları konusu çözüme kavuşturulmuş, siyasi parti hakkında kapatılma davasının açılması ile ilgili düzenlemeler "Anayasada yazılı nedenler"e münhasır hale getirilmiş, tüm derneklere il, merkez ilçe, ilçe ve köylerde birden fazla şube açabilme imkânı getirilmiş, tüzel kişilerin de dernek kurabilecekleri açıkça düzenlenmiş ve bu düzenlemeye paralel olarak usul değişiklikleri gerçekleştirilmiştir.

Toplanma özgürlüğü alanında ise; toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında 21 yaş yerine 18 yaşını doldurmuş olmak yeterli görülmüş, düzenleme kurulu başkan ve üyelerinin toplantının yapılacağı yerde sürekli ikametgâhlarının bulunması ve bunların belgelendirilmesi zorunluluğu kaldırılmış, amaç dışı toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılamayacağına ilişkin anayasa hükmü ortadan kaldırılmış, toplantının yasaklanması veya ertelenmesi konusundaki sınırlama sebepleri azaltılmış, belli sebeplerle toplantının yasaklanması sadece suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlikenin mevcut olmasına münhasır kılınmıştır.

İlerleme raporlarında, örgütlenme özgürlüğüne ilişkin mevzuatın, büyük ölçüde AB standartları ile uyumlu olduğu

belirtilmiştir. Bununla birlikte, siyasal partilerin kapatılması ile ilgili olarak, anayasa dâhil, yasal çerçevede yapılması gereken değişiklikler hususunda herhangi bir adım atılmadığı belirtilerek bu durum eleştirilmiştir (2011 Yılı İlerleme Raporu, 2011:27).

Yapılan bu önemli değişiklikler sonrasında mevzuatımız, örgütlenme ve toplanma özgürlüğü yönünden büyük oranda Avrupa normları ile uyumlu hale getirilmiştir. Ancak, parti kapatılmasına ilişkin düzenlemenin Avrupa standartları ile uyumlu olduğunu söyleme olanağı bulunmamaktadır. Zira AİHM şiddete yönelmeyen ve demokrasiye zarar vermeyen ve fakat belli bir etnik kökene vurgu yapan veyahut devletin yapısını tartışmaya yönelik parti programlarının sözleşmeyi ihlal etmediği sonucuna varmaktadır. Anılan hükümlerin Avrupa standartları ile uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir.

Ayrımcılıkla mücadele alanında, ulusal programlarla BM Her Türlü Irk Ayrımının Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'nin sonuçlandırılacağı, kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip oldukları ilkesine Anayasa'da yer verileceği, kadın-erkek eşitliği alanında önemli değişiklikler getiren Türk Medenî Kanunu Tasarısı'nın yasalaştırılacağı ve bu alandaki uluslararası sözleşmelerin kabul edileceği taahhüt edilmiştir.

Uyum Yasalarıyla, ayrımcılıkla mücadele alanında, öteden beri sorun olmaya devam eden azınlıklara ait cemaat vakıflarının taşınmazları konusu, Vakıflar Kanunu'nun 1. maddesinde yapılan değişiklikle çözüme kavuşturulmuş ve cemaat vakıflarının taşınmaz mal edinmelerine ilişkin olarak getirilen Bakanlar Kurulu şartı kaldırılarak, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün izni şartı getirilmiştir. Ayrıca, Anayasanın 10. maddesinde düzenlenen eşitlik ilkesine, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nda yer alan eşitlik esasına paralel olarak "her alanda kadın ve erkeğin eşit olduğu ve devletin bu eşitliği sağlamakla yükümlü olduğu" esası eklenmiştir. Devletin bu eşitliği sağlamaya yönelik ve pozitif ayrımcılık olarak mütalaa edilecek davranışlarının eşitlik ilkesine aykırı bulunmadığı da Anayasanın 10.

maddesine eklenerek, mevzuatımız genel olarak Avrupa normları ile uyumlu hale getirilmiştir.

2010 Yılı Türkiye İlerleme Raporu'nda, özellikle kadın hakları ve cinsiyet eşitliği alanında bazı ilerlemeler kaydedildiği belirtilerek; kadınlara yönelik olarak pozitif ayrımcılığa ilişkin önlemler alınması ve kadınların işgücü piyasasında istihdamının ve fırsat eşitliğinin teşvik edilmesi olumlu karşılanmıştır. Bununla birlikte, oluşturulan yasal çerçeveyi siyasi, sosyal ve ekonomik gerçekliğe dönüştürecek ilave çabaya ihtiyaç duyulduğu bildirilmiştir (2010 Yılı İlerleme Raporu, 2010: 25).

Mülkiyet hakkı alanında, cemaat vakıflarının taşınmaz mal edinmelerinin kolaylaştırılması konusunda uyum yasaları ile yapılan değişiklikler, bu alanda mevzuatımızı AB normlarına yakınlaştırmıştır. Ancak, mülkiyet hakkı konusunda, 3402 Sayılı Kadastro Kanunu'nun 12/3. maddesinin Avrupa normlarıyla uyumlu olmadığı tespit edilmiştir.

Kadastro Kanunu'nun 12. maddesi, kadastro işlemleri tamamlandıktan sonra, kadastro öncesine dayanan hak iddialarına ilişkin hak düşürücü süreyi düzenlemektedir. Ancak, yargısal uygulamalar ile 10 yıllık hak düşürücü sürenin devletin ve diğer kamu tüzel kişilerinin açacağı davalar için uygulanmayacağı kabul edilmiştir. Ancak, bireyleri keyfi yönetimlere ve hukuki sürprizlere karşı korumak amacını taşıyan hukuki güvenlik ilkesi, hukuk kurallarının açık, anlaşılabilir ve öngörülebilir olmasını gerektirir. Hukuki güvenlik ilkesini eşya hukuku alanında somutlaştıran kurum tapuya güven ilkesidir. Hak düşürücü sürenin devlet ve diğer kamu tüzel kişileri için kaldırılmasının hukuki güvenlik ilkesinin zedelenmesi anlamına geleceğinde kuşku bulunmamaktadır.

Türkiye'nin, mülkiyet hakkının ihlali nedeniyle mahkûmiyet kararlarına uğramaması için 3402 Sayılı Kanun'un 12. maddesini, kamusal külfetin tamamını mülk sahibine yüklemeyecek şekilde yeniden düzenlemesi gerekmektedir.

4. SONUÇ

Avrupa Birliği'ne tam üyelik kapsamında, Kopenhag Siyasi Kriterleri'nin yerine getirilmesi için çıkarılan ve Anayasada ve yasalarda önemli değişiklikler getiren, Türk Medeni Kanunu, Türk Ceza Kanunu gibi temel yasaları yenileyen uyum yasalarının, ülkemizdeki insan hakları mevzuatının Avrupa normlarına yaklaşmasına ve ülkemizin demokrasi ve insan hakları standartlarının yükseltilmesine büyük katkıları olmuştur. Kanunlaştırılan bu uyum yasaları, aynı zamanda yapısal değişikliklere zemin hazırlamaktadır. Ancak, sağlanan tüm gelişmelere ve ilerici adımlara rağmen, ülkemizdeki insan hakları standartlarının AB normları seviyesine çıkarılabilmesi ve insan haklarının mevzuatta ve pratikte tam olarak sağlanması için, ilerleme raporları ve AİHM içtihatları doğrultusunda ilave çabalar gerekmektedir.

İnsan hakları alanında yapılan mevzuat değişikliklerini, yalnızca dâhil olmayı arzu ettiğimiz Avrupa Birliği'nin bir üyesi olabilmek için gerekli şartlar olarak görmemeli, söz konusu AB ve Avrupa Konseyi standartlarını kendi insanımızın hak ettiği daha çağdaş bir uygarlığa ulaşmanın gereği olarak görerek, insan hakları alanındaki mevzuatın iyileştirilmesine ve tam olarak uygulanması çabalarına devam etmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Avrupa Birliği Uyum Yasa Paketleri, (2004) Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Siyasi İşler Daire Başkanlığı, Ankara, Ankara Açık Cezaevi Matbaası,
- Türkiye’de Siyasi Reform Uyum Paketleri ve Güncel Gelişmeler, (2007) Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Ankara,
- Türkiye 2010 Yılı İlerleme Raporu, Brüksel, 09 Kasım 2010, {COM (2010) 660} http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf , (12.12.2012)
- Türkiye 2011 Yılı İlerleme Raporu, Brüksel, 12 Ekim 2011, SEC (2011) 1201, http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf , (12.12.2012)
- Resmi Gazete, 17 Ekim 2001, 24556, Mükerrer “4709 Sayılı Kanun” 3 Ekim 2001, <http://www.belgenet.com/yasa/k4709.html> , (13.01.2012) “4744 Sayılı Kanun” , 06.02.2002, TBMM, <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4744.html> (11.11.2012)
- “4748 Sayılı Kanun”, TBMM, <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5170.html>, (20.04.2012) “4771 Sayılı Kanun”, TBMM, <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5170.html>, (20.04.2012) “4778 Sayılı Kanun”, TBMM, <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5170.html>, (20.04.2012)
- “4793 Sayılı Kanun”, TBMM, <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5170.html>, (21.04.2012)
- “4928 Sayılı Kanun”, TBMM, <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5170.html>, (21.04.2012)
- “4963 Sayılı Kanun”, TBMM, <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5170.html>, (21.04.2012)

KAÜ İİBF DERGİSİ * CİLT: 3 * SAYI: 4 * YIL: 2012
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ, İKTİSADİ ve İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ
KAFKAS UNIVERSITY, JOURNAL OF ECONOMICS and ADMINISTRATIVE SCIENCES FACULTY
<http://iibfdergi.kafkas.edu.tr/>

“ 5170 Sayılı Kanun”, TBMM,
<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5170.html>, (08.02.2011)
2008 Yılı Türkiye Ulusal Programı Siyasi Kriterler,
http://www.abgs.gov.tr/files/UlusalProgram/UlusalProgram_2008Tr/pdf/ii_siyasikriterler.pdf, (11.11.2012)

KAÜ İİBF DERGİSİ * CİLT: 3 * SAYI: 4 * YIL: 2012
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ, İKTİSADİ ve İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ
KAFKAS UNIVERSITY, JOURNAL OF ECONOMICS and ADMINISTRATIVE SCIENCES FACULTY
<http://iibfdergi.kafkas.edu.tr/>